

„Az önmozgás kérdése és az arisztotelészi filozófia” c. cikkhez

Simon Endre a Filozófiai Szemle 1965/6. számában vitába száll „Arisztotelész ellentmondás-felfogásához” c. cikkemnek azzal az állításával, hogy Arisztotelésznél megtalálható az önmozgás fogalma. „Úgy vélem — írja —, helyesbítésre szorul a tanulmány-
nak az a véleménye, hogy Arisztotelésznél megtalálható az önmozgásnak egy olyan fel-
fogása, amelyben az aktív mozgó és a passzív mozgatott egybeesnek, azonosak egymás-
sal.” (1034. o.) Állításom — mint egyébként a szerző is idézi — a következő volt: „A szub-
szztancia másik fajtája az érzéki valóság. Ezt Arisztotelész más néven természetnek nevezi,
s természetéről, vagyis lényegéről pedig így ír: *... annak a dolognak szub-
sztanciája, mely mozgásának elvét önmagában hordja...*” Az
alapnak ez a formája önmozgó. Ha a mozgást — mint sokáig tekintették — úgy fogjuk
fel, hogy van egy mozgatásra szoruló, *passzív* tag, amelyet egy *aktív* tag mozgat, akkor
az önmozgásnál e két tagnak — az oknak és az okozatnak — szétválaszthatatlanul
egybe kell esnie, egymással azonosnak kell lennie. Ez az okok *causa sui* formája.” (Uo.)

E megállapítással az ellentétek alapjának jellegzetességére kívántam utalni.

Mint köztudott, az ellentétek alapjával kapcsolatban a filozófusok álláspontja
eltérő, mégpedig aszerint, hogy milyen álláspontot vallanak az ellentmondás vonatkoz-
tatásának kérdésében. Akik az ellentmondást ugyanazon vonatkozásúnak tartják, ezt az
ugyanazon vonatkozást tekintik az ellentmondás alapjának azzal, hogy ez az alap az
ellentmondás két legszélső tagjának, az ellentéteknek az egysége. Akik viszont az ellent-
mondást nem ugyanazon vonatkozásban fennállónak, hanem a két ellentétes tagot „egy-
részt-másrészt” vonatkozásúnak tartják, azok szerint természetes, hogy az ellentétek
egysége nem az ugyanazon vonatkozás egysége, vagyis nem az alap.

Cikkemben az ellentmondás vonatkoztatásának itt vázolt kérdésére nem tértem
ki, mivel pusztá megemlítése a vita eldöntéséhez semmit sem adott volna, érdemleges
kifejtésre viszont a cikk más jellege miatt nem kerülhetett sor. Most azonban, mivel
úgy gondolom, hogy Simon elvtársal való vitánk gyökere az ellentmondás alapja és
az ellentmondás vonatkoztatása kérdéséről vallott eltérő felfogásunkban rejlik, utal-
nom kell véleménykülönbségünknek erre az elvi alapjára.

Úgy érzem, hogy Simon elvtárs érvei nem cáfolják felfogásomat, mert az, amit
Arisztotelész Fizikájából idéz, és ennek alapján elmond, nem áll ellentétben Arisztotelész-
nek az általam idézett munkáiban elfoglalt álláspontjával. Simon elvtárs álláspontja
a következő: „A Fizika figyelmes olvasója nem kerülheti meg a következő tényt: Ariszto-
telész minden erővel tiltakozik az ellen, hogy a mozgó és a mozgatott egybeessék. Ha a
mozgó és a mozgatott egybeesik, azonos lenne egymással, akkor ez ellentmondást
jelentene a valóságban, és éppen ezért nem fogadható el, véli Arisztotelész. Éppen ezért
fel kell tételeznünk, írja, hogy amennyiben valami önmagát mozgatja, annyiban mindig
meg lehet különböztetni *ebben a tárgyban* egy külön mozgó és egy külön mozgatott
részt.” (1035. o. — kiemelés V.I.)

Csakhogy úgy gondolom, Simon elvtársnak elkerülte a figyelmét, hogy én a ter-
mészetről, amelynek az a lényeges alapelve, hogy „mozgásának elvét önmagában hordja”,
mint *alapról* beszéltem, hiszen a következőt mondtam: „Az alapnak ez a formája önmozgó.”
Cáfoló állításában Simon elvtárs maga is azt írja, hogy Arisztotelész szerint „... ameny-
nyiben valami önmagát mozgatja, annyiban mindig meg lehet különböztetni *ebben a
tárgyban* egy külön mozgó és egy külön mozgatott részt”. (Kiemelés — V. I.) Tehát
szerinte is *ebben a tárgyban*.

Ha általánosítjuk a Fizikában mondottakat, s a természetre mint általános tárgyra
vonatkoztatjuk — s ezt jogosan tehetjük meg, hiszen a Fizika a természet konkrét egyedi

tárgyainak és jelenségeinek jellegzetességeit elemzi —, akkor elmondhatjuk, hogy a természetben van aktív és passzív tag. Ha a természetet mint az ellentmondás aktív és passzív oldalainak *alapját* nézzük, akkor saját maga mindkét tagot tartalmazza, s ekkor a fentiek értelmében önmozgónak nevezhetjük.

Ha feltételeznénk, hogy Arisztotelésznél a természet nem saját maga tartalmazza, nem önmagában hordja mozgásának elvét, hanem a mozdulatlan mozgató mozgatja, akkor Arisztotelésznél esetleg problematikussá válhatnék az önmozgásos alap megléte. Simon elvtárs azonban a mozdulatlan mozgatóra nem hivatkozik, hanem — ellentétes meghatározottságuk ellenére külső mozgatóra szoruló — konkrét, természetben belüli, természeti jelenségeket (tűz, élőlény) elemez, így viszont a külső mozgatók is természetben *belüliek*. Így a természet az az alap, amely tartalmazza, magán hordozza e két ellentétes tagot. Én pedig nem az állítottam, hogy Arisztotelész a természet konkrét jelenségeit nyilvánítja önmozgónak, hanem hogy a természetet magát.

A természet önmozgásos jellegének arisztotelészi felfogását tehát, mint már említettem, akkor lehetne „cáfolni”, ha bebizonyítanánk, hogy a mozdulatlan mozgató mozgatja. De lényegében ekkor is csak kitolódna a határ, mert a mozdulatlan mozgató, mint cikkemben kimutattam, lényegében ugyancsak felfogható önmaga okának. A magamagát gondoló ész ugyanis, amikor önmagát mint tárgyat ragadja meg, önmagán belül marad. Ami mozog és amit mozgat (gondol), az egy ugyanaz: a „magábanvaló gondolkodás”. Ez másként fogalmazva azt jelenti: Arisztotelész a világot lényegében önmagából, igaz, hogy legvégső soron a gondolkodásból, de mégis önmagából magyarázza. Így tehát, még ha fel is tételeznénk, hogy Arisztotelésznél a természetet mozdulatlan mozgató mozgatná, ez sem zárna ki azt, hogy önmozgásról beszélhessünk nála. Ezért volt tehát véleményünk szerint tanításának legnagyobb meghamisítása, amikor az egyház a világon kívül s felül álló isten igazolására használta fel.

Egy fejlett dialektikus önmozgásfelfogás természetesen nem tekintheti kielégítőnek az ugyanazon az alapon álló egzisztálás pusztá elismerését, hanem elemeznie kell az egyes tagok egymást áthatását, azonosságát és különbségét is. Azt már távolról sem állítanám, hogy Arisztotelész ebben a vonatkozásban is elfogadható, legalábbis a fejlett dialektika szintjéről elfogadható álláspontot képvisel. Ezt azonban cikkemben sem állítottam, hanem csak annyit mondtam, hogy Arisztotelésznél az önmozgás felismerése megállapítható, megtalálható. Önmozgásfelfogásának jellegzetességeire nem tértem ki, ezeket nem elemeztem — itt már számos ellentmondást és problematikus nézetet találhatnánk. Ezek felderítésére további kutató munkára lenne szükség. Azt azonban, hogy az önmozgás felfogása Arisztotelésznél megtalálható, továbbra is helytállónak tartom.

Vas Ida